

XI CURSET

SOBRE LA INTERVENCIÓ EN EL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

20 ANYS

DE LA COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

1976-1996

20 AÑOS

DE COMISIÓN DE DEFENSA DEL PATRIMONIO ARQUITECTÓNICO

1976-1996

BARCELONA, 12 AL 15 DE DISEMBRE DE 1996

COORDINADOR DEL CURSET: FRANCISCO JAVIER ASARTA

ASARTA, ORGANITZA, ÀMBIT DE PATRIMONI, DEMARCACIÓ DE BARCELONA DEL COL·LEGI D'ARQUITECTES DE CATALUNYA. INFORMACIÓ: SECRETARIA DE L'ÀMBIT DE PATRIMONI, DEMARCACIÓ DE BARCELONA DEL CO.A.C.

PLAÇA JOAN NOVA, 5. 08002 BARCELONA.

TELÈFON (93) 412 52 48. FAX (93) 412 39 64

X I X è CURSET

SOBRE LA INTERVENCIÓ EN EL
PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

BARCELONA, 12 AL 15 DE
DESEMBRE DE 1996

COORDINADOR DEL CURSET: FRANCISCO
JAVIER ASARTA. ORGANITZA: ÀMBIT DE
PATRIMONI. DEMARCACIÓ DE BARCELONA
DEL COL·LEGI D'ARQUITECTES DE
CATALUNYA. INFORMACIÓ: SECRETARIA DE
L'ÀMBIT DE PATRIMONI. DEMARCACIÓ DE
BARCELONA DEL CO.A.C. PLAÇA NOVA, 5.
08002 BARCELONA. TELÈFON (93) 412 52 48.
FAX (93) 412 39 64

INSTITUT D'ESTUDIS D'ARQUITECTURA I URBANISME

GENERALITAT DE CATALUNYA

COL·LEGI D'ARQUITECTES DE CATALUNYA

COL·LEGI D'ARQUITECTES DE CATALUNYA

**XIXè CURSET SOBRE LA INTERVENCIÓ EN EL PATRIMONI
ARQUITECTÒNIC**

**20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996**

**20 AÑOS DE COMISIÓN DE DEFENSA DEL PATRIMONIO
ARQUITECTÓNICO
1976-1996**

Barcelona, 12 al 15 de desembre de 1996

**Dia 12 de desembre / Día 12 de diciembre
Dijous, tarda / Jueves, tarde**

12.00 h a 16.30 h Recepció de cursetistes, lliurament de credencials i material
Recepción de cursillistas, entrega de credenciales y material

SESSIÓ D'OBERTURA / SESIÓN DE APERTURA

16.30 h Presentació / Presentación
Introducció al programa / Introducción al programa
Francisco Javier Asarta, arquitecte
Coordinador del Curset
Joan Manuel Nicolás, arquitecte
Coordinador de l'Àmbit de Patrimoni de la Demarcació de Barcelona del
Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

16.45 h Inauguració oficial / Inauguración oficial
Jesús Alonso, arquitecte
President de la Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de
Catalunya

SESSIÓ I / SESIÓN I

Vint anys de Comissió, vint anys de defensa del Patrimoni

Veinte años de Comisión, veinte años de defensa del Patrimoni

- 17.00 h Presenta *Francisco Javier Asarta*, arquitecte
- PATRIMONIO Y LÁGRIMAS, CRÓNICA SENTIMENTAL DE VEINTE AÑOS DE FATIGAS Y FRUSTACIÓN
Antoni González, arquitecte
- 17.45 h Presenta *Antoni Navarro*, arquitecte
- L'OPINIÓ PÚBLICA I LA DEFENSA DEL PATRIMONI
Rafael Pradas, periodista
- 18.30 h Pausa
- 19.00 h Presenta *Jordi Rogent*, arquitecte
- ELS DARRERS "VINT ANYS", UN 'CAMÍ CAP A LA "NORMALITAT"
Antoni Navarro, arquitecte
- 19.45 h Presenta *Antoni González*, arquitecte
- INTERVENCIÓ EN AMBIENTES DE CIERTA CALIDAD URBANA
Federico Correa, arquitecte
- 20.45 h **COL.LOQUI / COLOQUIO**
- Federico Correa, Antoni González, Antoni Navarro, Rafael Pradas, Jordi Rogent*
Moderador *Domingo García-Pozuelo*, arquitecte
- 21.30 h Refrigeri ofert per la Junta del CO.A.C. a l'edifici seu del Col.legi (plaça Nova, 5. Barcelona)
- Refrigerio ofrecido por la Junta del CO.A.C. en el edificio sede del Colegio (plaza Nova, 5. Barcelona)

INTRODUCCIÓ / INTRODUCCIÓN

El "XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic" es va celebrar del 12 al 15 de desembre de 1996 i portava per títol "20 anys de la Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic 1976-1996". Fonamentalment es va dedicar a celebrar els vint anys d'existència de l'antiga Comissió, al record i a la reflexió sobre l'esmentada Comissió i sobre el Patrimoni Arquitectònic des del 1976 fins el 1996.

L'organització va ser responsabilitat de l'Àmbit de Patrimoni de la Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, i portada a terme per un equip format pels arquitectes Antoni González, Antoni Navarro i Jordi Rogent, la historiadora de l'art Raquel Lacuesta i l'arquitecte Francisco Javier Asarta com a Coordinador.

Com de costum es va entregar als cursetistes informació sobre els ponents i les conferències.

La present publicació complementa la de l'any passat, transcribint algunes de les conferències i una presentació que faltaven, les quals creiem que pel seu contingut poden interessar, tant als que hi van assistir com als que enguany és la primera vegada que participen en el Curset.

El "XIX Cursillo sobre la Intervención en el Patrimonio Arquitectónico" se celebró del 12 al 15 de diciembre de 1996 y llevaba por título "20 años de Comisión de Defensa del Patrimonio Arquitectónico 1976-1996". Fundamentalmente se dedicó a celebrar los veinte años de existencia de la antigua Comisión, a recordarla y reflexionar sobre ella y sobre el Patrimonio Arquitectónico desde 1976 hasta 1996.

La organización fue responsabilidad del Ámbito de Patrimonio de la Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya y llevada a termino por un equipo formado por los arquitectos Antoni González, Antoni Navarro y Jordi Rogent, la historiadora del arte Raquel Lacuesta y el arquitecto Francisco Javier Asarta como su Coordinador.

Como de costumbre se entregó a los cursillistas información sobre los ponentes y las conferencias.

La presente publicación complementa la del año pasado, transcribiendo algunas de las conferencias y una presentación que faltaban, las cuales creemos que por su contenido pueden interesar, tanto a los que asistieron como a los que este año es la primera vez que participan en el Cursillo.

MARGARITA GALCERÁN VILA
Coordinadora del XXè Curset sobre la
Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic

Barcelona, desembre 1997

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

FRANCISCO JAVIER ASARTA
COORDINADOR DEL CURSET

Francisco Javier Asarta Ferraz. Aparejador de obras (1959) y Arquitecto Superior por la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona (1966). Nacido el 3 de diciembre de 1936 en Graus (Huesca).

- Profesor de Dibujo I, de la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona (1966-1991).
- Miembro del SERPPAC (Servicio para la Protección del Patrimonio Arquitectónico Catalán), desde su fundación.
- Miembro fundador de la Comisión de Defensa del Patrimonio Arquitectónico, del Colegio de Arquitectos de Cataluña, Demarcación de Barcelona.
- Miembro de la Comisión Técnica Territorial de Barcelona del Patrimonio Cultural, de la Generalitat de Cataluña (1987-1994).
- Arquitecto colaborador de la Dirección General del Patrimonio Artístico del Estado Español, desde 1976.
- Miembro de la Sub-Comisión organizadora de los XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII y XIX Cursos sobre la Intervención en el Patrimonio Arquitectónico, del Colegio de Arquitectos de Cataluña, Demarcación de Barcelona.
- Coordinador - Director del XV y XIX Cursos sobre la Intervención en el Patrimonio Arquitectónico, del Colegio de Arquitectos de Cataluña, Demarcación de Barcelona.

Ha proyectado y dirigido, entre otras, las restauraciones de:

- Basílica de la Virgen de la Peña, en Graus (Huesca).
- Palacio Giudice, calle Montcada núm. 25, en Barcelona, para la Galería de Arte Maeght.
- Seo de Manresa.
- Convento de Santa Clara, en Manresa.
- Iglesia de Santa Maria de Rubió (Barcelona).
- Puente medieval de El Pont de Vilomara (Barcelona).
- Fachadas de la Cueva e Iglesia de San Ignacio, en Manresa.
- Edificio "Can Negre" del arquitecto J. M. Jujol, en Sant Joan Despí (Barcelona).
- Casa Milà, "La Pedrera", del arquitecto A. Gaudí, Barcelona. Restauración de la azotea, planta desván, fachada posterior, patios y escaleras.

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

ANTONI GONZÁLEZ

Dijous, 12 de desembre, a les 17.00 hores
PATRIMONIO Y LÁGRIMAS, CRÓNICA SENTIMENTAL DE VEINTE AÑOS DE FATIGAS Y FRUSTACIÓN

Antoni González Moreno-Navarro. Arquitecto Superior por la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona (1970).

- Jefe del Servicio del Patrimonio Arquitectónico Local de la Diputación de Barcelona (desde 1981).
- Arquitecto colaborador de la Dirección General de Bellas Artes del Ministerio de Cultura (desde 1979).
- Miembro del Comité Nacional Español de ICOMOS (International Council of Monuments and Sites).
- Vocal de la junta directiva de la Asociación Catalana de Arqueología Industrial.
- Vocal del consejo de redacción de la revista Informes de la Construcción (Instituto Torroja, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid) (desde 1989).
- Miembro fundador del *Ravello Group* y redactor de las primeras

recomendaciones sobre los aspectos estructurales de la Restauración Monumental (Ravello, Italia, mayo de 1995).

- Miembro activo del Centro Internacional para la Conservación del Patrimonio (CICOP), sede España (La Laguna, Canarias).
- Miembro de la Comisión Internacional para la restauración de la basílica de San Antonio en Padua (Italia).
- Profesor invitado por las universidades de Alcalá de Henares, Autónoma de Barcelona, Barcelona, Cantabria, Castilla - La Mancha, Catalana de Verano, Granada, Internacional de Andalucía, Internacional Menéndez y Pelayo, Las Palmas, Madrid, Nacional de Colombia (Manizales), Navarra, Oviedo, País Vasco, Politécnica de Cataluña, Politécnica de Valencia, Sevilla, UNED y Valladolid.
- Director del Cursillo sobre Intervención en el Patrimonio Arquitectónico organizado por el Colegio de Arquitectos de Cataluña (1978, 1979, 1980, 1982, 1984, 1990 y 1991).
- Director del Simposio sobre Restauración Monumental organizado por la Diputación de Barcelona (1989, 1991, 1992 y 1993).
- Director de las III Jornadas Internacionales de Estudios Gaudinistas (1995).
- Co-director del Curso de Restauración organizado por la Dirección Xeral do Patrimonio Histórico e Documental de la Consellería de Cultura de la Xunta de Galicia (1995).
- Ha pronunciado cerca de 300 conferencias y ha intervenido en más de 125 mesas redondas sobre temas de arquitectura y patrimonio.
- Ha publicado cerca de 200 artículos sobre arquitectura y restauración monumental y 8 libros (con ediciones en castellano, catalán, inglés, japonés, francés, italiano y alemán).
- Ha dirigido cuarenta y siete obras de restauración monumental entre 1980 y 1995.
- Premio "Puig i Cadafalch" de periodismo arquitectónico (1971).
- Premio FAD de Restauración (Barcelona, 1980) por la obra del Hospital de San Pablo.
- Best in Show del Formica 1981 Design Competition.
- Selección FAD 1987 Acueducto de Sant Pere de Riudebitlles.
- Selección FAD 1988 Iglesia de Sant Vicenç de Rus.
- Selección FAD 1989 Iglesia de Sant Bartomeu de Navarces.
- Premio de la CCE (Bruselas) al proyecto de restauración del Palau Güell de Barcelona (1989) y al proyecto de restauración de la Cripta de la Colonia Güell de Santa Coloma (Barcelona) (1995).
- Premio de Restauración por el conjunto de obras realizadas en la comarca de Osona: Sant Vicenç de Malla, Santa Eulàlia de Riuprimer, Sant Vicenç de Torelló, Bellmunt, Portal de Centelles (Patronato de la Ciudad Antigua de Vic, 1991).
- Premio de Arquitectura. Entorno de la iglesia de Sant Vicenç de Malla (Patronato de la Ciudad Antigua de Vic, 1991).

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

RAFAEL PRADAS

Dijous, 12 de desembre, a les 17.45 hores
L'OPINIÓ PÚBLICA I LA DEFENSA DEL PATRIMONI

Rafael Pradas. Barcelona, 1945.

Periodista. Ha treballat i col·laborat a diversos mitjans diaris i revistes, RNE i TVE. Fou també membre del Consell i redactor en cap de la Revista CAU (Construcció, Arquitectura, Urbanisme) i delegat a Barcelona de *Cuadernos para el Diálogo*.

Fou professor de l'Escola de Periodisme del C.I.C., un dels fundadors del Grup Democràtic de Periodistes, membre de la Junta Directiva de l'antiga Associació de la Premsa de Barcelona i secretari general del I Congrés de Periodistes Catalans.

Entre altres guardons, té el premi de Periodisme del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (1973).

Regidor de Cultura del primer Ajuntament democràtic de Barcelona entre 1979 i 1983.

Assessor Executiu de Comunicació i Relacions del President de la Corporació Metropolitana de Barcelona (posteriorment Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana) i Alcalde de Barcelona entre 1983 i 1989.

Professional de Comunicació Corporativa a partir de 1990, treballant especialment per a institucions locals, corporacions i empreses públiques.

Publicacions

Es autor o co-autor dels següents, entre d'altres: "*Les Barcelones del món*" 1989; "*Barcelona al teu aire*" 1992; "*Catalunya un gran mercat*" 1990; "*Dotze ports de la Mediterrània*" 1992; "*Barcelona, una alternativa democràtica*"; "*La Barcelona de Porcioles*", editorial Laia.

Ha col·laborat de manera directa en el planejament, muntatge i direcció d'exposicions com "*Europa i el medi ambient*", 1993; "*Estimat Poblenou*" 1991, (sobre les arrels populars, obreres i utòpiques del barri del Poblenou en plena transformació amb motiu de la construcció de la Vila Olímpica, etc.); "*Xavier Benguerel / Ramon Calsina*", 1995, (les relacions entre el novel·lista i el pintor entre principis de segle i el final de la guerra); "*La Casa en Forma*", 1994, mostra itinerant per al Col·legi d'Aparelladors de Barcelona; "*50 vegades Barcelona*" (Àrea de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 1995, Palau de la Virreina); "*Nadal a Barcelona*", desembre 1995 - gener 1996. Port Vell de Barcelona (evocació sentimental de l'evolució de les celebracions nadalenes al llarg de cent anys).

Impulsor i responsable de nombroses exposicions durant la seva etapa de responsabilitats institucionals (Ramon Casas, Santiago Rusiñol, fons del M.A.M., Barcelona restaura, mostres dedicades a Picasso, Joan Miró, la recuperació de la façana marítima de Barcelona, noves tecnologies, etc.).

Ha participat també en nombrosos congressos, simposis, trobades, etc., en especial les vinculades amb el desenvolupament de les ciutats i la seva història (Giant Cities, Centre i Perifèria, Congrés d'Història del Pla de Barcelona, etc.). Va ser director de comunicació de la Conferència Mundial de Població celebrada a Barcelona el 1986 organitzada per les Nacions Unides i membre del seu nucli directiu.

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

ANTONI NAVARRO

Dijous, 12 de desembre, a les 19.00 hores
ELS DARRERS "VINT ANYS", UN CAMÍ CAP A LA "NORMALITAT"

Antoni Navarro i Cossío. Arquitecte Superior per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (1965), amb títol de Doctor (1967). Nascut el maig de 1939 a Barcelona.

- Membre del Secretariat del SERPPAC (Servei per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic Català), des de la seva fundació 1967 al 1979.
- Secretari de la Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic del C.O.A.C. 1977.
- Catalogacions de Santa Andreu i La Sagrera. 1980.
- EPREI (Estudis previs de rehabilitació integrada) de Cuellar (Segovia), amb A. García Gil, J. Ambrós, X. Güell i G. Robert. 1980-1981.
- Restauració del Castell de Claramunt (Anoia), amb E. Solsona. 1981.
- Restauració a Santa Maria del Camí (Anoia), amb E. Solsona. 1981.
- Restauració de Santa Maria de Gaià (Conca de Barberà). 1981.
- Restauració de Santa Maria de Cervera (Segarra), amb E. Solsona. 1982.
- Restauració de la Masia Negra a Sant Joan Despí, amb X. Güell i G. Robert. 1982.
- Restauració de Sant Pere de la Portella (Berguedà), amb R. Fusté. 1982.
- Cap del Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya. 1984-1987.
- Membre de l'equip redactor de l'anàlisi i propostes de l'ARI de Ciutat Vella, Barcelona. 1987.
- Restauració del Conjunt Monumental de les Bons, Encamp, Andorra, amb J. A. Adell. 1987.
- Director del Xè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic, organitzat per la Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic de la Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. 1987.
- Restauració de les esglésies de Sispony i Santa Coloma, Andorra, amb J. A. Adell. 1987-1988.
- Restauració de Sant Andreu de Sagàs (Berguedà), amb J. A. Adell. 1987-1988.
- Restauració de la Capella de la Puríssima de Cervera (La Segarra), amb E. Solsona. 1987-1988.
- Casal d'avis de Sant Andreu, com rehabilitació d'habitatges populars, Barcelona. 1988.
- Novament Cap del Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya. Des del 1989.
- Representant de l'Estat Espanyol en el Secretariat per a la protecció i difusió de l'Art Nouveau - Modernisme de la UNESCO. 1991.
- Coautor del Pla Director del Monestir de Sant Pere de Rodes, amb A. Pastor, J. A. Adell i E. Riu. 1992.
- Secretari del Consell Assessor del Patrimoni Cultural Català. Des del 1994.
- Coautor dels projectes de restauració del Monestir de Sant Pere de Rodes, amb A. Pastor i J. A. Adell. 1994.

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
 Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

FEDERICO CORREA

Dijous, 12 de desembre, a les 19.45 hores
INTERVENCIÓ EN AMBIENTES DE CIERTA CALIDAD URBANA

Alfonso Milà - Federico Correa

Federico Correa Ruiz. Arquitecto Superior por la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona (1953), con título de Doctor (1964). Nacido en 1924 en Barcelona.

Actividad profesional privada en colaboración con Alfonso Milà.

1959 Representante español del Congreso TEAM X, Otterlo, Holanda. Prof. de Elementos de composición de la E.T.S.A.B. hasta 1966. Premio FAD de Interiorismo.

1964 Delta de Oro de la Chimenea Capilla.

1967 Profesor de la Esc. EINA de Diseño industrial, Barcelona.

1968 Miembro de la delegación española e invitado a la conferencia del diseño de Aspen, Colorado, EEUUAA.

1971 Representante del ADIFAD en el "Congreso Int. sobre

estructura ambiental", Rimini. Miembro del Jurado Int. para el premio "Compasso d'Oro", Milán. Representante español del Congreso TEAM X, Royaumont, Francia.

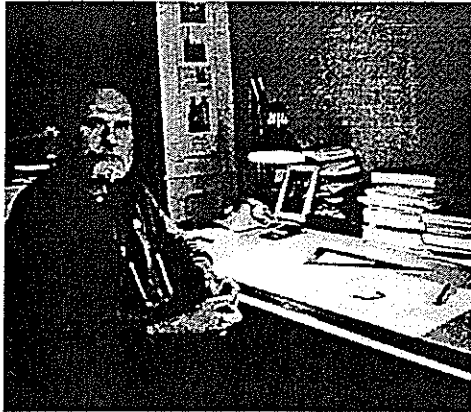
- 1972 Premio FAD de Arquitectura, Edificio Atalaya, Barcelona. Premio FAD al mejor local entre el 55 y el 80.
- 1979 Edificio "Nefele", Barcelona. Edificio "La Estrella". Urb. Calo D'En Real, San José, Ibiza. Local para la Banca Masaveu en Barcelona. Propuesta para la manzana de Can Serra, Encargado por el Ayuntamiento de Barcelona.
- 1982 Sala de fiestas "Up and Down", Barcelona.
- 1983 Ordenación de la Plaza Real, encargo del Ayuntamiento de Barcelona.
- 1984 Adjudicación del Concurso Internacional para las instalaciones del Anillo Olímpico de Montjuïc, Barcelona.
- 1985 Edificio de viviendas en la calle Om - Nou de la Rambla, Barcelona.
- 1986 Establecimientos comerciales para Conti, Barcelona (1986-1988). Restaurante para el Centro de Arte Reina Sofía, Madrid. Concurso Pabellón Deportivo, Badalona. Concurso para la Urb. de la Plaza de Europa, Platja d'Aro.
- 1987 Edificio para la Sede Central de la Diputación de Barcelona. Establecimientos comerciales "London House, Barcelona. Exposición José María Sert, Palacio de Cristal, Madrid.
- 1988 Agrupación de viv. para el Institut Català del Sol, Reus. Edificio de viv. en P. de Gracia - Mallorca, Barcelona.
- 1974 Miembro del Consejo de Redacción de la revista de arquitectura *Arquitecturas Bis*, con varios artículos publicados. Premio FAD de Interiorismo, Restaurante "Il Giardinetto", Barcelona.
- 1976 Presidente de ADIFAD. Miembro del Jurado en el concurso del edificio de ampliación del CO.A.C.
- 1977 Catedrático de la E.T.S.A.B. en la cátedra de Proyectos I.
- 1978 Profesor invitado al curso del I.L.A.U.D. en Urbino, 1978, 1980 y en Siena, 1981, 1982 y 1983.
- 1980 Presidente de los Tribunales del P.F.C. Miembro del "Staff" del I.L.A.U.D. Miembro de los Jurados en los Conc. de la Riera de la Bisbal, de la sede del CO.A. de Gerona y del ed. de las Fac de Medicina y Derecho en Lérida.
- 1982 Miembro del Jurado Internacional del Premio Fórmica, París.
- 1987 Miembro del Jurado Fundación Ford, en los años 1987, 1988 y 1989.
- 1988 Jurado Premio Internacional de Diseño. Miembro de la Comisión Internacional para la difusión de la Cultura Catalana de la Generalitat de Catalunya, de los años 1998 a 1993.
- 1989 Jurado Concesión Medalla de Oro de la Arquitectura, Consejo Sup. de los Col. de Arq. de España, 1989-1990.
- 1990 Académico Correspondiente de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.
- 1991 Prof. Emérito de la E.T.S.A.B. Creu de Sant Jordi otorgada por la Generalitat de Catalunya. INTA / AVIN, Parí.
- 1992 Miembro de la delegación española en la reunión de Patrimoine Culturel de Commission des Communautés Europeennes en Bruselas. Medalla del Ayuntamiento de Barcelona.
- 1993 Miembro del Jurado de los Premios Ciutat de Barcelona de Arquitectura y Urbanismo.
- 1994 Medalla d'Or al Mèrit Artístic de la Ciutat de Barcelona.

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

DOMINGO GARCÍA-POZUELO

Dijous, 12 de desembre, a les 20.45 hores
VINT ANYS DE COMISSIÓ, VINT ANYS DE DEFENSA DEL PATRIMONI
(COL·LOQUI)

Domingo García-Pozuelo Asins. Arquitecto Superior por la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Madrid (1975). Nacido el 30 de noviembre de 1947 en Murcia.

- Ha escrito y publicado diversos libros y monografías: *Logroño Ayer*, C.O.A.R.; *La obra del arquitecto A. del Valle*, C.O.A.R.; *Arquitectura de Logroño*, C.O.A.R.; *La Normativa Vigente y su incidencia en la aplicación a la intervención en el Patrimonio Histórico-Artístico edificado*, Diputación de Barcelona.
- Colaboró entre los años 60 y 70, con diversos diarios y revistas de arte tales como: *El Correo de Andalucía*, *Artes*, *Diario SP*, etc., así como con diversas entidades públicas y privadas como crítico de exposiciones y de arte contemporáneo, siendo asimismo miembro de jurados de concursos de pintura, grabado y fotografía.
- Creó y dirigió las "Jornadas de Intervención en el Patrimonio Histórico-Artístico", que se celebran en Logroño bienalmente, y cuyas tres primeras ediciones, 1981, 1983 y 1985, dirigió.
- Miembro de la Comisión del P.H.A. de La Rioja desde 1979 hasta 1986.
- Director y coordinador de numerosas exposiciones de arquitectura, celebradas en Logroño entre 1978 y 1986.
- Miembro del Consejo de redacción de la revista de arquitectura *Aldaba*, de los Colegios de Arquitectos de Aragón y La Rioja, hasta 1986.
- Miembro de la Asamblea Fundacional de la "Academia del Partal" (Asociación Libre de Profesionales de la Restauración Monumental, celebrada en el Palau Güell de A. Gaudí, en diciembre de 1992).
- Arquitecto Asesor externo de la Universidad de La Rioja para el Vicerrectorado de Infraestructuras, durante 1994-1995.
- Actualmente es Arquitecto Director de obras y proyectos de la Universidad de La Rioja.
- Ha sido invitado por Organismos Públicos y Universidades para pronunciar conferencias sobre temas de restauración monumental (Diputación de Barcelona, Colegio Oficial de Arquitectos Técnicos de Cataluña, Universidad de Alcalá de Henares, Aula Hernán Ruiz, Universidad Internacional Menéndez y Pelayo de Valencia, Colegio Oficial de Arquitectos Técnicos de Murcia, Colegio Oficial de Arquitectos de La Rioja, Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Valladolid, Conselleria de Cultura de Galicia - Dirección Xeral del Patrimonio, Centro de Estudios Gaudinistas, ...).
- Algunas de sus obras de restauración o de intervención en el Patrimonio Histórico-Artístico han sido publicadas o citadas en revistas de arquitectura y humanidades de difusión internacional (*Informes de la Construcción*, *Quaderns Científics i Tècnics*, *Jano*, *Boletín Informativo de la Cerámica*, *Parámetro*, *ON Diseño*, *Hispania Nostra*, ...).
- Ha realizado numerosas obras de arquitectura, interviniendo en todos los campos, pero con especial dedicación, en el tema de la restauración monumental del Patrimonio Histórico-Artístico (Iglesia de San Bartolomé en Logroño, Iglesia de San Miguel de Alfaro, Sacristía de la Iglesia de Santo Tomás en Haro, Iglesia Parroquial de Santa María en Agoncillo, Ermita de San Felices en Abalos, Iglesia de San Pedro en Enciso, Ermita de Nuestra Señora del Collado en Nieva de Cameros, Ermita de San Martín de los Monjes en San Vicente de la Sonsierra, Iglesia de Nuestra Señora del Salvador del Monasterio de Cañas, Iglesia Parroquial de la Villa de Ocón, Consejería de Cultura de la Casa de los Chapiteles de Logroño, Casa de Cultura y Biblioteca del Palacio del Obispo Juan del Pino en Santo Domingo de la Calzada, Centro de Salud de una Casa-Palacio en Cuzcurruta de Río Tirón, Aula de Lengua Castellana del Ala del Cura del Monasterio de San Millán de la Cogolla, Hospedería del ala del colegio del Monasterio de San Millán de la Cogolla, Ala de Latinos del Seminario Diocesano de Logroño para Facultad de Derecho de la Universidad de La Rioja, Martirium de la Iglesia Parroquial de Santa Coloma, Facultad de Derecho en dependencias del Seminario Diocesano de Logroño, ...).

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

JORDI ROGENT

Dijous, 12 de desembre, a les 20.45 hores
VINT ANYS DE COMISSIÓ, VINT ANYS DE DEFENSA DEL PATRIMONI
(COL·LOQUI)

Jordi Rogent i Albiol. Arquitecto Superior por la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona (1973). Nacido en 1948 en Barcelona.

- Diplomado en Urbanismo, Barcelona, 1989.
- Miembro de la Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya desde 1978. Arquitecto de Seguiment Urbanístic de la Comissió (1979-1981) y Secretario (1981-1982). Director del "IV Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic" (1981).
- Profesor, Conferenciante, Ponente y participante en Mesas Redondas en diferentes ocasiones sobre temas relacionados con la Protección e Intervención en el Patrimonio Arquitectónico (Universitat Catalana d'Estiu, Cursos de Post-Grado, Comisiones de Defensa del Patrimoni Arquitectònic del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya y del Col·legi d'Aparelladors, Lleida, Ripoll, El Masnou, ...).
- Coautor de estudios e informes sobre edificios históricos (Sant Feliu de Llobregat, Sant Fost, Igualada, ...).
- Coautor de Inventarios y Catalogaciones (alrededores de la Montaña de Montserrat, barrios de Montjuic y Zona Franca, en Barcelona, Comarcas de Anoia, Bages i Berguedà, ...), expedientes de Declaración Monumental (Cervera, Colònia Güell, Bohí, Erill la Vall, ...), Planes Especiales de Protección y Catálogo (Cervera, Sant Feliu de Llobregat, Sitges, ...).
- Coautor de los Planes Especiales de Rehabilitación (Centro Histórico de Cervera, del Recinto Residencial y del Recinto Industrial de la Colonia Güell, ...).
- Desde noviembre de 1993 es el Director del Proyecto de Revisión del Catálogo Arquitectónico del Ayuntamiento de Barcelona.

Dia 13 de desembre / Día 13 de diciembre
Divendres, matí / Viernes, mañana

SESSIÓ II / SESIÓN II

Poètica i tècnica en el Patrimoni

Poética y técnica en el Patrimonio

- 09.15 h Inici de la sessió
 Presenta *Rafael Vila*, arquitecte
- LES ZONES FOSQUES
 Ramon Maria Puig Andreu, arquitecte
- 10.30 h Presenta *Albert Bastardes*, arquitecte
- UNA POÈTICA REVISITADA: QUINZE ANYS D'ACCIÓ EN LA
 PRÒPIA CIUTAT
 Gaspar Jaén, arquitecte i poeta
- 11.30 h Pausa - Cafè
- 12.00 h Presenta *Joan Manuel Nicolás*, arquitecte
- GLI SVILUPPI DELLA DIAGNOSTICA E DELL'ANALISI
 STRUTTURALE NEL PROGETTO DEGLI INTERVENTI DI
 RESTAURO
 Giorgio Croci, enginyer
- 13.00 h **TAULA RODONA / MESA REDONDA**
- Vint anys de protecció del Patrimoni. Aspectes tècnics**
- Veinte años de protección del Patrimonio. Aspectos técnicos**
- Carles Buxadé, Fructuós Mañá, Joan Margarit, Agustí Obiol*, arquitectes,
 Giorgio Croci, enginyer
 Moderador *José Luis González*, arquitecte

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

RAMON MARIA PUIG ANDREU

Divendres, 13 de desembre, a les 9.15 hores

LES ZONES FOSQUES

Ramon Maria Puig i Andreu. Arquitecte Superior per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (1964). Nascut el 1940 a Barcelona.

- Formació professional al despatx d'En Federico Correa i Alfonso Milà.
- Component, juntament amb Lluís Domènech i Lauri Sabater, de l'equip S.D.P. (1964-1975).
- Professor de Projectes a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (1975-1979).
- Premi Nacional d'Urbanisme 1985 (formant equip amb Amadó, Busquets, Domènech, Kinder i Pou).
- Forma equip professional amb Carles Sáez des de l'any 1988.
- autor del llibre *Casas de Montaña*, editat per Gustavo Gili l'any 1991.

Intervencions en temes de patrimoni:

- Redacció de "*Les Normes Complementàries i Subsidiàries de la Vall d'Aran*", juntament amb José Antonio Balcells i Cristian Cirici, encarregat per la Direcció General d'Urbanisme del Ministerio de la Vivienda.
- Remodelació de l'edifici Hotel Palace de Lleida (Estudi S.D.P.).
- Universitat de Lleida, junt amb els arquitectes Espinet i Ubach.
- Museu comarcal de Tàrraga.
- Restauració de l'església romànica de Santa Maria de Gerri de la Sal, junta amb els arquitectes Carles Sáez i Pere Robert.
- Restauració de l'església romànica i del castell de Mur, junt amb els arquitectes Carles Sáez i Pere Robert.
- Pla Especial del Centre Històric de Lleida, formant equip amb els arquitectes Amadó, Busquets i Domènech.
- Pla Especial i Urbanització del Canyaret a Lleida, junt amb els arquitectes Amadó, Busquets i Domènech.
- Projecte de la primera fase del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, a Terrassa.
- Ajuntament d'Arbeca.
- Projecte de rehabilitació del Pavelló dels Camps Elisis a Lleida.
- Plaça de la Bassa a La Granadella (Les Garrigues), junt amb els arquitectes Carles Sáez i Pep Rovira.
- Projecte de restauració de la capçalera de l'església de Tremp i Torre annexa, junta amb els arquitectes Carles Sáez i Joan Pedrol.
- Remodelació de la plaça de la Creu de Tremp, junt amb l'arquitecte Carles Sáez.
- Projecte d'arranjament interior de Sant Climent i de Santa Maria de Taüll, junt amb l'arquitecte Carles Sáez.
- Pla Especial del Turó de la Seu Vella a Lleida, junt amb l'arquitecte Carles Sáez.

LES ZONES FOSQUES

RAMON MARIA PUIG ANDREU

Divendres 13 de desembre, a les 9.15 horas

- Zona Fosca núm. 1: Les incerteses programàtiques, projectuals i de resolució, en la qüestió del Patrimoni.
- Zona Fosca núm. 2: Els recursos i la seva distribució.
- Zona Fosca núm. 3: Els criteris de la creació, tot recordant a Diana Palmer.

XIXè Curset sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic
20 ANYS DE COMISSIÓ DE DEFENSA DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC
1976-1996

Àmbit de Patrimoni. Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Barcelona, del 12 al 15 de desembre de 1996

GASPAR JAÉN

Divendres, 13 de desembre, a les 10.30 hores

UNA POÈTICA REVISITADA: QUINZE ANYS D'ACCIÓ EN LA PRÒPIA CIUTAT

Gaspar Jaén i Urban. Arquitecte Superior per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de València (1976) i escriptor. Nascut a Elx el 1952.

Es doctorà a l'Escola d'Arquitectura de València el 1990 amb la Tesis doctoral "Formació de la moderna ciutat d'Elx: 1740-1962. Del Pont i Raval de Santa Teresa al Pla General d'Ordenació Urbana".

La seua activitat comprèn l'exercici professional de l'arquitectura, l'urbanística i l'ensenyament, així com la poesia, la narrativa i l'assaig.

Entre els anys 1980 i 1991 ocupà el càrrec d'Arquitecte Municipal a l'Ajuntament d'Elx i entre el 1987 i el 1994 feu d'assessor personal de l'Alcalde d'aquesta ciutat en temes d'arquitectura i urbanisme. Des de l'any 1989 és professor de Dibuix Arquitectònic a l'Escola Politècnica Superior d'Alacant on va obtenir la Càtedra d'Escola Universitària en la matèria indicada el 1993. Des del 1987 és l'arquitecte encarregat de la tramoia de la Festa d'Elx.

Ha publicat diversos treballs d'investigació sobre temes de la seua especialitat, gairebé sempre referits a l'àmbit de la comarca del Baix Vinalopó o del País Valencià, com ara *L'ordenació del territori del País Valencià* (València, 1976), *Guia d'arquitectura d'Elx* (Alacant, 1978), *Qüestions territorials al País Valencià* (Sagunt, 1979), "L'arquitectura popular dels horts de palmeres d'Elx" (València, 1980), "Poètica de la ciutat" (Barcelona, 1982), "Diari d'Itàlia" i altres escrits (Alacant, 1985-1986), el primer volum de *Guia de l'Arquitectura i l'Urbanisme de la ciutat d'Elx* (Alacant, 1989), obra que consta de quatre volums, *La Glorieta d'Elx* (Elx, 1991) i *Les palmeres del migjorn valencià* (1994). A més de nombrosos escrits en publicacions periòdiques.

La seua obra poètica comprèn: *Cadells de la fosca trencada* (València, 1976), "Poema per a ben morir" (València, 1981), *Cambra de mapes* (Barcelona, 1982), *La Festa* (Palma, 1983), "Mil·lenari, tardor" (Barcelona, 1989), *Fragments* (València, 1991), *Del temps present* (Málaga, 1992) i d'altres llibres inèdits. Alguns poemes han estat traduïts al castellà i a l'italià.

També ha escrit la narració *Àngels d'algeps al corredor de l'Orgue* (València, 1978 i 1986). Amb fotografies d'Andreu Castillejos feu *Llibre de la Festa d'Elx* (Elx, 1984), i, amb Joan Calduch, escrigué el llibre de relats *Un palau d'hivern* (València, 1988).

Ha obtingut els premis de poesia "La Safor" (Gandia, 1975), Flor Natural dels "Jocs Florals" (Barcelona, 1980), Ribas i Carreres dels "Recull" (Blanes, 1981), Munteis dels "Ciutat d'Olot" (1981), "Ciutat de Palma" (1982), Englantina d'Or dels "Jocs Florals" (Barcelona, 1989), Vicent Andrés Estellés dels "Octubre" (València, 1991) i, de nou, l'Englantina d'Or dels "Jocs Florals" (Barcelona, 1996) amb el nomenament de "Mestre en gai saber". El 1988 la Fundació Jaume I de Barcelona li atorgà el Premi Jaume I d'Actuació Cívica Catalana per la seua dedicació al servei de la cultura dels Països Catalans.

El projecte i la direcció tècnica de la construcció de diversos edificis, jardins, exposicions i plans d'urbanisme, la major part d'ells situats a la ciutat d'Elx o referits a ella, completen la seua aportació cultural.

PRESENTACIÓ DE LA CONFERÈNCIA DE GASPAR JAÉN: "UNA POÈTICA REVISITADA: QUINZE ANYS D'ACCIÓ EN LA PRÒPIA CIUTAT"

ALBERT BASTARDES

Divendres 13 de desembre, a les 10.30 hores

En el transcurs dels 20 anys d'existència de la Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic i dels 18 Cursets anteriors, hem tingut ocasió de mirar-nos el patrimoni arquitectònic des de molts punts de vista, diria des de tots els punts de vista possibles.

Hem constatat que el Patrimoni Arquitectònic és, sobretot, un producte arquitectònic i un producte arquitectònic singular o emblemàtic, reflexe dels conceptes i criteris i dels coneixements del moment en què es basteix, o dels successius moments en què es basteix i es modifica. Es tracta, sobretot, d'ordenacions significatives de l'espai, perquè no deixa de ser l'espai la matèria prima de la nostra activitat creativa. Es tracta, també, d'espai estructurat i estructural, d'espai construït amb tècniques i materials, les quals s'incorporen també als objectes que defensem, per formar part del Patrimoni Arquitectònic. Es tracta finalment d'espai estructural concebut per a contenir i significar determinades funcions humanes, individuals i col·lectives. Tot això i més, perquè el patrimoni arquitectònic ens parla de les idees, dels conceptes, dels coneixements, de les tècniques i de les formes de vida dels seus autors i de les seves cultures i de les seves capacitats de generar objectes i perpetuar-los i perpetuar-se.

És, per tant, també un producte de la història, perquè si la història pot definir-se com la seqüència de fets que passen en un determinat espai (el temps en l'espai), l'arquitectura, un cop esdevé Patrimoni Arquitectònic, no és altra cosa que la successió d'espais que passen en el temps (l'espai en el temps).

Tot allò que intervé en el Patrimoni Arquitectònic: concepte de l'espai, tècniques constructives i materials, formes de vida, història i cultura, no han sigut aliens a l'anàlisi i a l'estudi de la Comissió i els Cursets.

En aquest context no podia faltar-hi la consideració poètica del patrimoni, perquè el pas del temps, entre altres coses que ha fet, ha sigut poetitzar l'arquitectura que considerem Patrimoni Arquitectònic, és a dir: el temps ha fet esdevenir poètica l'arquitectura, en idealitzar-la, en fer que ens susciti emocions com les que motiven la poesia.

Hi ha una poètica del patrimoni en l'accepció que és susceptible de commoure la sensibilitat, la imaginació, a causa del seu caràcter original, de la seva perfecció tècnica i formal, del seu encant, de provocar plaer estètic i admiració des de la profunditat del nostre ser.

Jo, personalment, estic molt agraït a l'equip organitzador d'aquest Curset perquè m'ha confiat de presentar la lliçó sobre la poètica de la ciutat, la poètica del Patrimoni Arquitectònic, perquè em sembla fonamental considerar el Patrimoni Arquitectònic des d'aquesta òptica.

Si sovint hem reclamat que l'arquitecte hauria de projectar sempre atenent els conceptes del patrimoni arquitectònic, perquè és veritat que sempre s'està intervenint en el patrimoni, en un determinat context urbà, en un determinat paisatge, no és menys cert que tota obra d'arquitectura desperta respostes des de la sensibilitat dels qui la contemplen i fora bò que, molt més sovint del que ara ocorre, les nostres obres despertessin sentiments i sensacions poètiques. El fet és que no és freqüent que les nostres obres ens emocionin.

Igualment em congratulo de poder presentar el Mestre Gaspar Jaén que ja va obrir-nos els ulls més d'una vegada en plantejar-nos aquests conceptes. Ell ha sabut, potser com ningú, casar poesia i arquitectura com a activitats paral·leles, potser complementàries, potser una sola rel amb manifestacions múltiples. És que els arquitectes portem dins un poeta? Per què no? Coneixem uns quants companys arquitectes amb una obra poètica paral·lela a la seva obra arquitectònica. És que l'arquitectura no és un medi prou versàtil que hàgim d'anar al camp de les paraules per expressar amb profunditat els sentiments i les emocions?

És que no es pot fer poesia calculant una estructura, dissenyant una reforma, urbanitzant un carrer, construint un xalet o decorant un bar?

Preguntes que algun dia, potser, tinguin resposta.

És que no és necessari una activitat de lectura poètica o de cració poètica quan ens acostem al Patrimoni Arquitectònic i hi intervenim?

Perquè podem restaurar els materials, fer tornar a la pedra, a la fusta, als morters les seves capacitats inicials, inclús el seu aspecte. Podem restaurar també els conceptes d'ordre espacial si s'havien deteriorat. Podem tornar a donar valor econòmic a unes construccions deteriorades. Podem fer molt. Però si no restaurem les emocions no restaurarem el Patrimoni Arquitectònic. Si no mirem i actuem en clau poètica ens anirem empobrint miserablement, anirem materialitzant el nostra llegat cultural.

Ben entès que no existeix només la poètica del Patrimoni Arquitectònic sinó que la creiem necessària, fonamental en la defensa dels valor del Patrimoni Arquitectònic, anem a escoltar la segona lliçó sobre la poètica de la ciutat, entesa com el gran invent cultural de la humanitat pel que fa a la intervenció en el medi. La ciutat, la segona naturalesa tantes vegades creada i recreada no pas en set dies, i sense descans. Disposem-nos a escoltar la lliçó en boca i en sentiment del poeta-arquitecte o arquitecte-poeta o simplement del poeta: Gaspar Jaén arribat de la llum d'Elx, de la història antiga, de l'ànima desperta, de la il·lusió, de l'emoció i el sentiment. És a dir de la cultura.

Senyores i senyors, amb tots vostès Gaspar Jaén i la seva poètica de la ciutat, dos, sota el títol de: "Una poètica revisitada: quinze anys d'acció en la pròpia ciutat".

UNA POÈTICA REVISITADA: QUINZE ANYS D'ACCIÓ EN LA PRÒPIA CIUTAT

GASPAR JAÉN

Divendres 13 de desembre, a les 10.30 hores

En aquesta intervenció partirem de la proposta d'una poètica de la ciutat que vam elaborar per al Curs de Patrimoni de l'any 1980. A partir d'aquell text revisarem i valorarem les actuacions dutes a terme en el patrimoni arquitectònic a Elx tot intentant contestar a la següent pregunta: quins han estat els efectes (positius i negatius, desitjats o no, previstos o no) de la ideologia proteccionista de les darreres dècades i les conseqüents polítiques de les administracions públiques?

Elx és una ciutat valenciana de 180.000 habitants que té una intensa dinàmica productiva i a l'Ajuntament de la qual l'autor ha desenvolupat la seua tasca professional durant setze anys, a la vegada que bastia un extens corpus de catalogació monumental i d'història urbana sobre la ciutat, així com un conjunt de llibres de poesia que en moltes ocasions tenien com a escenari o protagonista la mateixa ciutat. Tot plegat, durant aquests anys la seua pròpia ciutat ha esdevingut un laboratori on desenvolupar experiments arquitectònics i urbanístics i comprovar-ne els resultats.

UNA POÈTICA REVISITADA: QUINZE ANYS D'ACCIÓ A LA PRÒPIA CIUTAT

GASPAR JAÉN

Divendres 13 de desembre, a les 10.30 hores

Fa setze anys en aquest mateix lloc i en un abrandat text juvenívolament líric, vam defensar una aproximació a la ciutat que tingués en compte els seus valors personals, vivencials, emocionals i íntims. Tot partint d'una crítica als pressupòsits teòrics més destructius del moviment modern, fa setze anys plantejàvem la necessitat que tenim els arquitectes d'implicar-nos intensament en l'objecte del nostre treball i entendre el sentit més profund de la ciutat i els seus edificis per tal de poder intervenir-hi amb màximes garanties d'èxit.

I Èxit volia dir, sobre tot, capacitat d'evitar els traumes que freqüentment comporten en el cos social les nostres intervencions pel que tenen de canvis sobtats i bruscs per als usuaris de la ciutat, uns canvis no sempre prou meditats per nosaltres mateixos i no sempre ben explicats ni ben entesos per la població. Èxit que es podria resumir en l'opinió del veïnat d'un poble quan van llevar les bastides i les lones que protegien de molèsties i mirades indiscretes la restauració de la portada principal de l'església i la gent va creure que es trobava igual que abans, que no s'hi havia fet res, tanta fou la cura i la delicadesa amb que es feren els treballs d'intervenció.

Martí i Pol ja ens havia posat en guàrdia sobre la potencialitat del territori urbà com a gresol d'autobiografies:

"Ara és l'hora de dir,
ara és l'hora de recordar que el poble persisteix
en els carrers amb empedrat antic,
en el pont i en l'església
que han conegut tota la gent del poble,
en tot allò que remembra el passat
amb un esforç vigorosament actual."

I l'Estellés exposava en els seus versos roents, colpidors i directes, limítrofs amb la vulgaritat malgrat la seua qualitat d'alexandrins cerimoniosos i solemnes, exposava, dic, el sentit pregó que per a una persona pot tenir la ciutat, la seua pròpia ciutat, en tant que lloc on són presents els records i les vivències:

"M'agradaria escriure la guia de València.
Jo no assenyalaria, com ho fan, llocs il·lustres,
monuments impassibles, les pedres en cos i ànima,
els llibres que tragueren de Sant Miquel dels Reis,

l'amable biblioteca llatina del Magnànim,
sinó els recomanables llocs on tant ens volguérem,
on t'obrires la brusa amostrant-me els teus pits,
on per primera volta et va besar un home ..."

Molts anys després vam fer també una evocació amorosa en un llibre de poemes on l'acció es desenvolupava per les nits fosques i fredes d'unes vacances de Nadal als carrers d'un poble del sud:

I era dolç arribar al teu poble petit
que deixava de ser un carrer que es travessa
per anar i tornar, unes cases a penes,
un passeig, uns semàfors, uns quants arbres polsosos,
gent que va i gent que ve, cotxes i camions.
Aquell poble va ser per a mi per uns dies
un lloc que descobria, desconegut i grat,
un lloc on ser amb tu, vora un mirar que creia
dolç, poruc, i on, en canvi, el turment s'amagava.

I més endavant:

(...) Recordes aquell dia?
Vam fer un tomb per Elx sens saber on anar.
La pluja fina deia més d'hivern la vesprada
d'hivern i del diumenge, la sensació trista
de passejar pel poble sense haver una casa
on poder estar junts en un dia de pluja.
Per tot arreu hi havia grans tolls a la calçada.
Els carrers eren buits. Els bars mig buits també.
L'endemà el personal havia de fer feina.

Pot ser sense ser-ne conscients del tot, pot ser ingènuament, fa setze anys intentàvem unir la nostra veu a la dels qui, en aquest mateix lloc, se sumaven a una llarga llista de reflexions teòriques que, des del Renaixement ençà, havien intentat donar una certa científicitat o objectivitat, çò és, regles i normes comprovables a posteriori, a un quefer arquitectònic que volia ser quelcom més que un mer ofici que només es pot aprendre d'una forma intuitiva o mimètica, a ulls clucs.

I per a aquests propòsits d'acostament emotiu a l'arquitectura i la urbanística pensàvem fa setze anys que ens podia ser d'utilitat la visió literària, poètica, que alguns escriptors ens donen de la ciutat, dels seus itineraris i dels seus edificis, monumentals i dignes o anodins i repetits, fins i tot vulgars.

Es tractava que els arquitectes del darrer quart del segle XX, educats en la visió estricta i monolítica, tantes vegades excloent i dogmàtica, del pensament del moviment modern, mercè a aportacions alienens a la nostra disciplina, poguéssim concloure pel que fa al nostre objecte de treball el mateix que aquell personatge cec de la novel·la *Fragmento de apocalipsi*:

"Tengo la ciudad dentro de mi memoria, con todos sus recovecos, y conozco además los lugares adonde nadie ha llegado por miedo a la oscuridad, esa Villasanta secreta de laberintos, de túneles, de estatuas rotas y quizás también de monstruos. A mi no me dan miedo las tinieblas."

Des de l'any 1980 ençà la visió literària de la ciutat i la seua arquitectura, com a protagonista, com a eina de treball o com a marc significatiu de referència ha fet fortuna en el nostre àmbit cultural i s'han multiplicat les obres de creació que han anat per aquesta via, la valoració de l'urbs, i també els estudiosos que s'han aproximat al fenomen i les institucions que l'han recolzat. Així, per exemple, no és menyspreable el paper que han tingut la poesia i la literatura

històrica i actual en la nova imatge que la ciutat de Barcelona, de forma reconegudament exemplar, s'ha fabricat de si mateixa durant els darrers quinquennis.

També des de l'any 1980 fins fa uns mesos la nostra trajectòria professional ens portà a treballar de forma intensa i exclusiva sobre una ciutat concreta que era la nostra pròpia ciutat. Allà hem ocupat durant aquest temps la plaça d'arquitecte municipal i hem estat durant vuit anys persona de confiança de l'alcalde i el seu assessor en temes d'arquitectura i urbanisme.

Des de l'Ajuntament, doncs, hem desenvolupat tota la nostra tasca professional durant aquests setze anys. I a la vegada bastíem un extens corpus de catalogació del patrimoni arquitectònic i d'història urbana d'aquella ciutat, així com un conjunt de llibres de poesia que en moltes ocasions tenien com a escenari o inclús com a protagonista la mateixa ciutat.

Tot plegat, al llarg d'aquests anys la nostra pròpia ciutat ha esdevingut una mena de laboratori on, en la mesura que les circumstàncies ho permetien, desenvolupar assaigs arquitectònics i urbanístics; on, en la mesura de les nostres possibilitats, posar en pràctica els nostres coneixements teòrics i els nostres principis cívics i dur endavant els plantejaments que ens servien de marc de referència; en fi de comptes, un lloc on actuar i on observar, comprovar i mesurar els resultats.

En tot aquest temps intentàrem aplicar la proposta que feiem els anys 80 i, abans d'opinar o decidir sobre el destí d'un barri antic, abans d'entrar en discussió sobre la ruïna legal, i sobre reculades, voladissos de façana, dimensions de patis, miradors, etc., sent tot això important, vam intentar aturar-nos a escoltar les històries de la ciutat antiga, l'immensa passió dels seus habitants desapareguts, cementeri de tots els avantpassats de la ciutat, records personals irrepetibles; records col·lectius. Com ja havíem deixat dit, pensàvem que era de tot això d'allò que els urbanistes del nostre país devien fer-se càrreg quan es feien càrreg d'un barri antic. Així, hem vist mil vegades els racons de la nostra ciutat, la gent que els habita, ens hem deixat sorprendre per l'olor del pa amb oli i tomaca, per l'esclafor dels forns a l'hivern, pels colors del guix i la pintura que ens assalten per les cantonades.

Ara, aprofitant el caràcter de balanç d'aquest curset podem exposar la nostra experiència respecte a la qual tenim ja la visió completa que es té d'un tema quan ja s'ha acabat, acotat i tancat sobre si mateix com una composició en anell. No es tracta de fer la revisió d'una obra arquitectònica personal sinó la visió personal de l'obra d'una col·lectivitat en matèria de valoració i protecció del seu patrimoni arquitectònic al llarg d'un període de temps determinat.

Començarem presentant l'objecte del nostre treball: és la nostra una antiga ciutat de mitjana grandària, com n'hi ha tantes arreu l'Estat espanyol. La seua ascendència és il·lustre i es remunta als ibers i als romans i la seua posició geogràfica la situa al sud de les terres de parla catalana, enmig d'una planúria per on s'adreça a la seua desembocadura l'escàs cabal d'un riu de règim torrencial que de tant en tant es desborda inundant les terres baixes de la comarca.

El terme municipal és summament extens, restes dels poders de l'antic marquesat i del consell medieval de la vila: una història potent, rica en esdeveniments de tota mena. I durant les darreres dècades la seua demografia l'ha anat acostant als 200.000 habitants. Així mateix la nostra ciutat ha comptat durant els últims segles amb una intensa dinàmica productiva de caràcter industrial, encara que també agrícola i de serveis, que ha fet d'ella una ciutat rica i tolerant. Aquestes virtuts, però, no han anat acompanyades del coneixement i de la saviesa. No podem dir que la nostra fos una ciutat culta.

Els diners i la manca de sensibilitat havien anat acabant amb la major part dels seus edificis monumentals i amb les nostres construccions populars. Era una ciutat pobra en arquitectura on els indígenes no valoraven el seu ja escàs patrimoni arquitectònic i on rarament turistes o viatgers buscaven les mostres del quefer dels mestres d'obres o dels arquitectes locals. Malgrat això, encara quedaven peces d'arquitectura interessants contemporànies i antigues.

Però curiosament, els dos grans monuments emblemàtics de la ciutat, tots dos amb el reconeixement oficial de l'Estat com a monuments històrico-artístics, no eren monuments fets amb pedres.

L'un era una representació teatral, un drama sacro-líric de caràcter litúrgic que des del segle XV, si més no, fins l'actualitat, de forma ininterrompuda, feien els habitants de la ciutat dins l'església major de la vila sota el control i els auspicis i amb la subvenció econòmica dels poders civils i en alguna ocasió fins i tot amb l'oposició dels poders religiosos. Era l'única mostra, arrelada i brillant, de les representacions medievals que es feien dins les esglésies, drames i misteris, que arreu d'Europa havien lloat de forma didàctica l'assumpció de la Mare de Déu o la mort de son fill o el seu naixement o l'adoració dels pastors i els reis mags. Totes aquelles antigues representacions havien desaparegut en un moment o altre entre els segles XVIII i XIX excepte aquesta i la nova sensibilitat del segle XX havia valorat la seua música i la seua posada en escena com el que era: una peça cultural extraordinària i bellíssima que calia preservar.

L'altre monument era una extensa plantació de palmeres on els peus es comptaven per centenars de milares tot formant horts, files de palmes o palmes aïllades que envoltaven la ciutat, que penetraven en la mateixa ciutat o que se n'allunyaven tot endinsant-se pel camp i els saladars. Aquest conreu havia estat descrit i lloat pels viatgers de les edats mitjana, moderna i contemporània alguns dels quals també l'havien dibuixat. I, encara que amb dificultats, havia sobreviscut al desenvolupament de la ciutat, tot establint-se línies frontereres, unes fòssils i altres mòbils, entre la trama urbana i l'espai agrari.

Com fou recalcar de nou en aquell indret? Deu fer uns vint anys que un dia, venint de la capital dels països, vam remuntar les serres resseques i pelades que tanquen pel nord la nostra comarca i vam veure amb uns ulls nous un paisatge que coneixíem des de la infantesa. Vam veure com s'estenia fins la mar aquell camp dels nostres avantpassats, tot formant taques blaves, grises i violeta, aquelles plantacions de palmeres, d'un verd fosc i polsós, que encerclaven la cúpula blava i lluenta de l'església on es feia la peça teatral viva més antiga del món. I ens vam estremir en recordar l'observació que havia fet el botànic il·lustrat Antonio Joseph de Cavanilles dos segles abans:

"Fatígase la vista al descubrir por todas partes eriales, aridez, descuido y cerros que alargan el camino de suyo fastidioso; pero en saliendo de la última garganta, quando se perciben las inmediaciones de la población, y en ellas aquel bosque dilatado de olivos, precedidos de tanto campo cultivado; quando en el centro de los olivos se ve aquella multitud de empinadas palmas que ocultan los edificios, y parte de las torres y cúpulas de la villa más populosa del reyno, es tanta la sorpresa, tan dulce la sensación, que el espectador desea llegar a aquel nuevo país para conocer a fondo su valor, su hermosura, sus producciones y habitantes, digno todo de ser descrito con exactitud."

Aquella dolça sensació d'arribar a la pròpia terra i trobar-se en la pròpia ciutat degué pesar a l'hora de prendre la decisió de tornar-hi. Si més no aquell sentiment era quelcom que ha quedat descrit en un sonet l'orige del qual es troba en aquells mateixos anys:

Vaig haver de tornar cap a la llum primera,
un cel tot fet de palmes, unes serres resseques,
sense fonts, sense arbredes, amb baladre i fardatxos,
raboigat, cantaueso, roca i sol a l'estiu.
Retornava a la casa després d'anys i distàncies,
al meu món, la gent meua, el meu poble, dels qui
n'era la veu i el cant. Un àmbit de silenci
m'aguardava des d'una etermitat arrere.
Duia amb mi la paüra que em gelassen el cor
aquell cel, les palmeres, la llum que els ulls feria
amb dits d'adolescent, un temps que em va pertànyer.
Van quedar endarrere cossos, records, presències,
dolç temps d'aprenentatge com un càntir que es plena,

com les aigües primeres que comencen el riu.

Tornàvem a la llum primera i al llarg dels anys posteriors, com hem dit, vam anar completant el marc teòric de referència que havíem iniciat el 1974: catàlegs, guies, articles i, com qui ajusta comptes amb un tema que l'ha capficat durant molts anys, la tesi doctoral. Eren treballs de moltes hores, inèdits encara en la seua major part, escrits amb la passió i la insistència del solitari que veu passar el temps pel seu davant i vol que reste quelcom del millor d'aquella ciutat en aquell temps que viu. A més hi havia també llibres de poemes, narracions i relats on s'explicaven vivències i paisatges. Tot plegat, tornàvem a comprovar l'exactitud de les conclusions a que havíem arribat el 1980:

"la ciutat que va desapareixent, a més d'irrecuperable, a més de feu per a l'especulació, a més de la desaparició de valors arquitectònics i històrics locals o universals és la desaparició de nosaltres mateixos."

Per això vam treballar per a que restàs quelcom d'aquella ciutat on tronàvem com havia observat el personatge de la novel·la *Ciutat* de Simak:

"Era quel com que havia quedat darrere. Quelcom que havia significat molt per a algú ... se'm va ocórrer que no podria fer res millor que preservar per a la posteritat una mostra de la vida dels nostres pares ..."

Abans d'aquella exposició de fotografies i d'aquella petita guia d'arquitectura ningú no havia pensat que els edificis antics de la ciutat poguessen tenir algun valor més enllà del seu valor econòmic com a solars on construir habitatges en altura gràcies a la generosa normativa urbanística vigent. Amb tot van ser textos que també aprofitaren per a accelerar la desaparició de molts d'aquells edificis.

Els diaris se'n feren ressó de tots aquells treballs i aquelles noves idees, però l'administració pública guardà silenci fins que va passar prou de temps. La nostra tasca no era sempre grata i moltes vegades esdevenia feixuga o impossible. Ser arquitecte municipal d'una ciutat com aquella, dura i esquerpa, tampoc no donava moltes oportunitats d'actuar en la defensa del patrimoni. Fet i fet, el camí va ser llarg i la conscienciació de la població, lenta. Qui no s'ha sentit, en ocasions semblants, com un predicador que proclama una bona nova que més enllà d'unes quantes persones no accepta la majoria? Amb tot i això, com a tot l'Estat, els polítics acabaren adoptant posures conservacionistes. Però més per necessitats electorals i d'imatge pública que per l'íntim convenciment de que fossen necessàries aquelles coses. Quin valor podien tenir aquells edificis que uns que s'havien passat la vida estudiant deien que tenien valor o mèrit? Però com ha passat tantes vegades les darreres dècades, la ciutadania anava per davant dels seus representats en posures progressistes i conseqüents amb els temps que vivíem.

En l'escala de valors d'aquella ciutat predominaven el chovinisme local i els interessos econòmics. L'exemple més palpable fou l'inici de la valoració oficial del patrimoni arquitectònic. Així, només entrar en l'Ajuntament el 1980 vam aprofitar tot el material que ja teníem acumulat per a enllestir un catàleg municipal d'edificis protegibles. Tanmateix van haver de passar dos anys i que s'enderroqués de forma subreptícia un edifici històric reconegut i valorat com a tal per la població per a que el 1982 s'aprovés aquell catàleg. L'aprovació, però, no es va fer tant pel convenciment dels governants de la seua necessitat cultural com per l'escàndol que l'enderroc havia provocat i per l'ús polític que alguns enemics del regidor responsable de l'àrea podien fer-ne.

Quina era, però, la situació de les forces polítiques? Durant els setze anys que referim aquí van passar quatre legislatures i dos alcaldes. Durant tot aquest temps tingué una majoria absoluta, còmoda i estable el PSOE que ocupava també, com és sabut, els poders del govern autònom i de l'Estat. Al PSOE l'acompanyaven només tres partits: el PCPV/EU, AP/PP i UCD/CDS. Com diem, les dues primeres legislatures van ser molt dubitatives pel que fa a actuacions en el patrimoni, però en canvi durant les dues últimes, amb un alcalde força culte i interessat pels

temes culturals i patrimonials, i amb una població molt sensibilitzada, les intervencions es multiplicaren.

La primera conseqüència important de la nova sensibilitat envers el patrimoni i l'urbanisme, val a dir la ciutat, fou la revisió a poc a poc de tot el planejament vigent i la modificació dels vells plans o la redacció de nous per tal de mantenir trames urbanes i, si era possible, edificis antics.

La segona, que deixaren de derrocar-se impunement pels seus propietaris o pel mateix Ajuntament els edificis antics que caracteritzaven la ciutat i que s'intervingués en molts d'ells. El signe dels temps anava canviant.

Així, des de l'Ajuntament es va actuar d'una forma directa i significativa en el patrimoni arquitectònic de propietat municipal. A poc a poc s'anaren fent coses: «canya'eta, peixet» era l'eslògan populista que li agradava fer servir en la intimitat a aquell alcalde preocupat pel manteniment de la seua ciutat i per que la gent hi visqués agust. La institució municipal recobrà tota la seua dignitat. També pel que fa a les intervencions en el patrimoni arquitectònic. De fet, la majoria de les actuacions en els edificis i els espais urbans foren costejades pel Municipi, encara que hi haguessen també alguna col.laboració puntual de les administracions autònoma, provincial i estatal. Però també en van haver moltes dels particulars que consideraren que les seues cases no només tenien un valor de canvi, sinó també un valor d'ús i formaven part de la seua memòria i alguns edificis populars van ser reparats de forma habitual. A més, alguns establiments bancaris instal.laren la seua seu en edificis protegits i alguns organismes culturals restauraren edificis que havien comprat per a derrocar-los i fer-los de nou.

Podem revisar i valorar algunes de les coses que es van fer en aquests setze anys. Així, l'inventari de les actuacions més significatives que es feren en el patrimoni construït d'aquella ciutat comprén un ample ventall temporal que va des d'arquitectures i escultures gòtiques fins edificis industrials.

Pel que fa a la seua localització territorial, si dividim la ciutat en parts ens podem referir a quatre àrees: la vila murada, els ravals, els eixamples i els horts de palmeres.

La més antiga d'aquestes zones, la vila murada, havia estat construïda pels àrabs en el segle VIII i ocupada pels invasors cristians en el XIII. Aquí era on es trobaven els edificis més insignes de la ciutat. I aquí es va intervenir en l'alcàsser de la Senyoria, una fàbrica amb parts àrabs, renaixentistes i barroques amb un cos interior d'arquitectura fabril vuitcentista que es va habilitar com a museu arqueològic. En el carrer Major es va reconstruir per a casa de la Festa l'hospital de Caritat, d'arrels medievals, on es mantingué la façana renaixentista. En el mateix centre de la ciutat es van restaurar les cornises, els relleus i les escultures de la façana principal de l'església major de la ciutat, una obra capital del barroc valencià. I fins i tot en la mateixa Festa major, aquell Misteri d'orige medieval, es van donar reparacions i restauracions en artefactes i aparells de la tramoia, com ara les ales de la mangrana que albergava l'àngel o el cel de lona que tancava la gran cúpula. També, però, en un excessiu afany d'intervenir i deixar el senyal del nostre temps, en van haver altres, de reformes, amb poca fortuna i poca acceptació, com ara el canvi del vestuari dels actors, que va originar una agra polèmica i va estar molt contestada per una part de la intelligentsia local.

L'edifici de l'Ajuntament, construït el segle XV sobre la muralla medieval i un dels més antics de l'Estat que manté viu el seu ús, va tenir també abundants intervencions de reforma i reparació: es van consolidar i restaurar un saló renaixentista, corresponent a l'antic arxiu de papers vells, les antigues portes i la llonja gòtica així com la portada i les balconades barroques, incloent la recomposició del toisó d'or de l'escut mutilat amb la victòria del front popular el 1936.

Una segona àrea destacable foren els ravals, tant la Moreria, originada en el segle XIII, com els ravals que envolten les muralles i el riu, desenvolupats entre els segles XIV i XVIII. Important fou la intervenció en els dos antics convents desamortitzats per Mendizábal. L'un era el convent de mercedaris de Santa Llúcia, avui ocupat per les monges clarisses, on es restauraren la façana i la portada renaixentista de la primitiva església tardogòtica. L'altre era el convent de

franciscans de Sant Josep on s'instal·laren la biblioteca i l'arxiu municipal i on es va restaurar l'interior de l'església i la façana amb el campanar de paret on es va descobrir una important campana gòtica i on va reposar una creu de terme medieval desapareguda en un avalot l'any 1936.

Una tercera àrea fou el recinte de la ciutat burgesa que encercla la ciutat medieval on es van reconstruir dos passeigs vuitcentistes destruïts a meitat del segle XX, la Glorieta i el Passeig de les Eres de Santa Llúcia, així com el Gran Teatre, la sala teatral i de cinema més emblemàtica de la població, la qual fou restaurada i ampliada de forma cuidadosa i exquisida. També es va actuar en diferents cases barroques, i també en cases romàntiques de pisos pròximes a la vila murada o pegades a la muralla mateixa, moltes de les quals foren habilitades per a oficines municipals.

A més, en l'àmbit dels eixamples de començament del segle XX que s'extenien a l'altre costat del riu es mantingué la façana de l'asil en les obres d'ampliació i es van reparar i reutilitzar les xemeneies dels forns d'un antic algepsar obsolet que van quedar enmig d'una plaça de grans dimensions amb uns penells ondulats de ferro que recordaven el fum desaparegut i que giraven conforme el vent canviava de direcció.

Finalment, una quarta àrea on es va actuar, amb unes característiques molt peculiars, fou la dels horts de palmeres, horts que envolten el centre històric de la ciutat i que s'introdueixen en la trama urbana de la ciutat moderna dels segles XIX i XX. Aquests horts de palmeres han estat històricament l'embolcall de la ciutat antiga i s'han convertit en el nostre segle en un component clau de la definició i formalització de la moderna ciutat.

En aquest territori es va intervenir en distints elements, com ara en una formosa creu de terme gòtica que es va traslladar a un emplaçament protegit, tot instal·lant una còpia al seu lloc primitiu. També en un antic molí situat sobre la sèquia Major de reg dels palmerars que oferia una imatge característica sobre el riu i els horts. Es van plantar com a jardins alguns horts abandonats i fets malbé i es van reconstruir alguns dels murs de tancament d'aquests horts, en tant que element característic d'aquest espai agrícola. Es feren treballs de manteniment i reparació de dues belles torres vigia que es trobaven situades dins d'aquests mateixos horts. Però, sobre tot, hi hagué un intens procés de replantació i restauració dels mateixos horts: noves palmeres, noves séquies de reg i moltíssimes palmeretes petites, com no s'havia vist mai abans, als espais públics, passeigs i jardins de la ciutat.

Setze anys després, en aquesta ciutat de la què els parlo, malgrat ser una ciutat no-monumental, es donava un curiós fenomen consistent en la intensa relació entre nombroses capes socials dels seus habitants i el patrimoni històric del municipi i no sols amb els grans edificis emblemàtics i emergents sinó també amb els petits monuments i edificis menys significatius de la ciutat.

Fet i fet, en algun moment vam pensar que allò més remarcable de les actuacions en el patrimoni havia estat, més que la seua exemplaritat individual o que la importància "artística" dels edificis restaurats, les conseqüències que havia tingut en la regeneració dels teixits urbans que envolten dits edificis, així com el valor paradigmàtic que han tingut aquestes actuacions per a la població que ha valorat fins extrems impensables, i pot ser fins i tot amb una mitificació excessiva, moltes de les arquitectures antigues.

Així, la valoració social de l'arquitectura antiga ha arribat al punt que fa poc l'associació de comerciants del centre demanava i exigia "una actuació municipal més decidida en la recuperació de certs edificis històrics que li donen caràcter i atractiu a una determinada zona".

Quines han estat, però, les conseqüències no desitjades, els resultats perversos d'aquesta nova sensibilitat envers el patrimoni arquitectònic? Probablement no molt diferents dels que s'han donat en ciutats semblants a la nostra: una hipersensibilització envers els edificis antics que ha produït petits monstres en l'estil històric-artístic, d'adornament de façanes, al qual ens van acostumar algunes comissions de belles arts dels anys 60 i 70. Els revivals han ocupat molts edificis de nova planta alçats en solars del casc antic, però també han estat abundants en edificis

de nova planta que s'han construït on s'alçaven edificis d'interés i catalogats desapareguts de forma subreptícia. Era la forma que la burgesia local i els seus constructors tenien de matar la mala consciència i d'autoafalagar-se. No oblidem que es tracta d'una burgesia local inculta, però terriblement chovinista. Era una manera, també, com és obvi, d'obtenir uns beneficis econòmic afegits amb la descoberta d'aquests nous valors pseudo-culturals.

Amb tot, hem de fer el mea-culpa ja que eren revivals que nosaltres mateixos havíem practicat avant la lettre com un divertimento, encara que no fos més que per la reutilització d'elements preexistents en els nous edificis, de forma que havíem provocat i potencial aquest fenomen per la facilitat de la mímesi, de l'aplicació directa d'un missatge fàcil d'entendre.

Però el problema dels laboratoris i dels experiments és que hi pot haver alguna explosió i, si t'agafen dins, et poden fer malbé. En les eleccions del 1995 aquell alcalde il·lustrat no va repetir, es va perdre la majoria i, amb la nova situació política, la protecció del patrimoni deixà de ser una línia mestra de la ciutat. No vol dir això, òbviament, que desaparegués dels programes polítics ni dels pressupostos municipals, sinó que hi hagué un gir important en les prioritats dels discursos municipals i en la sensibilitat, en el tarannà de les actuacions. Ara la prioritat del nou alcalde eren els aparcaments i, en ser aferrissat enemic polític dels dos alcaldes anteriors (malgrat ser del mateix partit, ai las!), esdevingué prioritari actuar contra el que s'havia fet durant els anteriors setze anys. I fer-ho amb una eficàcia tan mal entesa que, a hores d'ara, s'ha paralytitzat gairebé del tot la vida pública local allunyant-se de tota mena de debats i discrepàncies.

Pel que fa a la nostra dedicació personal, en aquells moments ja havíem encetat uns altres camins i ens trobàvem immersos en un altre camp d'interés. La restauració d'un antic espai urbà, la Glorieta finalment mutilada i incompleta, envoltada en dures poèmiques, ha estat la darrera intervenció que hem tingut en aquesta etapa de la ciutat. Però ara, preparant aquesta intervenció de balanç, hom se n'adona fins a quin punt es poden fer o deixar de fer coses i també quant de temps s'amaga darrere els anys.

Tenir la ciutat, la pròpia ciutat dins la memòria, com deia el cec de *Fragmento de apocalipsi*, és també conèixer, sense por a la tenebra, els laberints i els túnels, els monstres de la ciutat. Però quan hom s'implica en el destí d'una ciutat, de la seua pròpia ciutat, els monstres poden acabar engolint-se'l, destruint la tasca que hom intenta acuradament alçar.

Com vam dir en un poema, tornàvem amb por que ens gelassen el cor aquell cel, les palmeres. I després de setze anys d'acció a la pròpia ciutat, des de dins mateix del recinte on es mouen els seus fils i ressorts, la torre del Consell, vam tocar el fons de les misèries públiques fins el punt que ara aquella ha esdevingut per a nosaltres una ciutat dormitori d'on eixim cada matí per anar a una altra feina i on tornem a dormir de nit. En un poema ho vam exposar a la manera d'Ovidi, el poeta llatí:

Per moments vam pensar que hi restaríem sempre,
que mai més fugiríem nord enllà, de matí,
l'espardenya espolsada al portal de la vila,
que no hauríem de viure ja mai més allunyats
d'aquests teulats de Roma, del fang d'aquests carrers,
poc a poc empedrats, plantats de joves arbres.
I ara, en canvi, després d'anys i d'ombres, marxem
de la casa del poble, del lloc públic on tasquen
els que entenen i saben dels afers ciutatdans.
Que ningú no s'anganye: no ens n'anem de bon grat.
Ens expulsen l'enveja, la rancúnia humana,
un teixit de mentides, un llarg i espés desdeny:
vibres d'aguts ullals niant pels soterranis,
vespers als sostremorts del casolot on moren.

El pas del temps i aquesta mena de balanços deixen sempre un regust agredolç, la satisfacció de la feina feta però també la recança de les coses que no s'han pogut aconseguir. Però, sobre tot, deixen la visió d'uns arbres i unes palmeres que creixen on abans no hi havia res, el tacte dels materials nous de l'arquitectura que el temps s'encarregarà d'envellir i, en ocasions, la seguretat d'haver aconseguit amb no se sap quina mena de deure cívic. També queda la intensitat de les paraules escrites per a sobreviure. però que sobreviuen el propi temps. Pot ser això és tot el que ha quedat sobre les rajoles, les pedres i els enlluïts dels edificis antics d'aquella ciutat, de la visió poètica de la ciutat que vam oferir fa setze anys en aquest mateix lloc i que ara hem revisitat per a tots vostès.

Moltes gràcies per la seua atenció.